

Azərbaycan–Türkiyə–Rusiya: Cənubi Qafqazda yeni geosiyasi konfiqurasiya

Prezident İlham Əliyevin Moskvaya səfərinə maraq böyük oldu. Sülhməramlıların Qarabağı tərk etməsi fonunda bu, təbii görünür. Lakin məsələ yalnız bu hadisə ilə məhdudlaşmır. Politoloqlar əmindirlər ki, Azərbaycan Prezidenti böyük siyasətin məharətli liderlərindən biri kimi strateji əhəmiyyəti olan addım atmışdır. Doğrudan da, son zamanlar Cənubi Qafqaz ətrafında baş verən geosiyasi proseslərin məntiqinə və dinamikasına baxanda maraqlı mənzərənin şahidi oluruq.

Faktiki olaraq regiona geosiyasi təsirlər daha da intensivləşmişdir. İsrail–Fələstin, İsrail–İran və Rusiya–Ukrayna arasında olan gərginliklər də öz təsirini göstərməkdədir. Hər bir halda politoloqlar Cənubi Qafqazda müşahidə edilən geosiyasi prosesləri vurğulanan münaqişələrlə əlaqələndirməyi normal qəbul edirlər. Burada isə bir sıra çox vacib məqamlar özünü göstərir.

Cənubi Qafqazda qüvvələr balansı və status-kvo

Öncə məsələ başlıca olaraq regionun təhlükəsizliyi ilə bağlıdır. İndi Cənubi Qafqazda qüvvələr balansını necə qurmaq lazımdır ki, mövcud status-kvo saxlansın və eyni zamanda, davamlı sülh trekinə keçmək mümkün olsun. Bu aspektdə məsələnin kəskin şəkildə qoyulmasının əsas səbəbi Cənubi Qafqazda II Qarabağ savaşıdan sonra formalaşmış yeni geosiyasi trendi bir sıra böyük dövlətlərin qəbul etmək istəməmələri ilə bağlıdır. Onlar hazırda yaranmış imkanlardan istifadə etmək əvəzinə, ümumi mənzərəni hansı yolla yeni qeyri-sabitlik müstəvisinə çıxarmağın formulunu axtarırlar. Məqsəd də aydındır: Cənubi Qafqazda aparıcı geosiyasi güc kmi özünü təsdiq edən Azərbaycan–Türkiyə birliyini arxa plana atmaq. Təbii ki, əgər işin içində ABŞ, Fransa və digər güclü Qərb dövlətləri varsa, mübarizə aparmaq böyük siyasi məharət, həssas diplomatik addımlar tələb edir. Proseslər təsdiq edir ki, həmin aspektdə İlham Əliyev çox fəallıq göstərir. Bunu faktlardan da görmək olur.

Xarici siyasətdə multivektorluq və multilaterallıq

Azərbaycanın xarici siyasətində yeni tarixi mərhələnin başlanması ilə maraqlı siyasi çalarlar meydana gəlmişdir. Onların sırasında iki əsas faktor vurğulamaq olar – multivektorluq və multilaterallıq. Bu faktorlar xarici siyasətin müasir özəlliklərinə aiddir. Multivektorluq çox sayda istiqamətli sistemli və ya şəbəkə formasında bir-birinə uyğunlaşdıraraq siyasi-diplomatik fəaliyyəti nəzərdə tutur. Bu anlamda çoxistiqamətlik trivial diplomatik hadisə deyildir – ardıcıl diplomatik məharətlik tələb edir. Multilaterallıq daha mürəkkəb semantik və feili struktura

malikdir. Burada müxtəlif istiqamətlər, müxtəlif sürətlər və müxtəlif geosiyasi miqyaslar vahid məntiq çərçivəsində aktuallaşmalıdır. Yeni onlar abstrakt şəkildə nəzəri formada qalmamalı, birbaşa praktiki-təbii yön almalıdır.

Aydındır ki, multivektorluq və multilaterallıq xarici siyasətdə böyük fəallıq tələb edir. Azərbaycan postmüharibə mərhələsində həmin istiqamətdə bir çox mühüm addımlar atmışdır. Birincisi, bütün qonşuları ilə münasibətləri əməkdaşlıq və təhlükəsizliyin təmini kontekstində quracağını sübut etmişdir. İkincisi, Azərbaycan geniş geosiyasi məkanda kommunikasiyaların işlək olmasını təmin edən addımlar atmışdır. O cümlədən, Cənubi Qafqazda Bakının təşəbbüsü ilə müxtəlif sahələrə aid və şəbəkə halını almış layihələr reallaşmaqdadır. Üçüncüsü, Azərbaycan Yaxın Şərqdə böyük layihələrdə iştirak üçün ciddi və uğurlu geosiyasi həmlələr etmişdir. Bu sırada Azərbaycanla İraq arasında strateji tərəfdaşlığa aparın və böyük bir nəqliyat layihəsinin reallaşması ilə bağlı olan gedişat olduqca əhəmiyyətlidir. Məsələ həm də ona görə multivektoral və multilateral xarakterlidir ki, Azərbaycan–İraq münasibətləri, Azərbaycan–İran–Suriya–Türkiyə və Yaxın Şərqi bir neçə dövlət arasında əlaqələr kontekstində strateji əhəmiyyət kəsb edir. Rəsmi Bakı bu prosesin çox aktiv iştirakçısıdır. Dördüncüsü, Azərbaycan bir geosiyasi həmlə ilə – Rusiya sülhməramlılarının Qarabağdan çıxarılmasını təmin edən siyasi-diplomatik addımlarla regional geosiyasətdə yeni nəfəs vermişdir. Onun iki müsbət nəticəsini artıq hiss edirik – Ermənistan Azərbaycanla birbaşa danışıqların real nəticələr verdiyinə tam əmin oldu və Rusiya Azərbaycanın timsalında etibarlı və perspektivli dost qazandığını etiraf etdi.

Rusiya ilə münasibətlər: yeni imkanların yaranması

Azərbaycan–Rusiya münasibətlərinin Cənubi Qafqazda yeni geosiyasi konfiqurasiya formalaşması aspektində əhəmiyyətinin çox artdığını göstəricisidir. Məsələ ondan ibarətdir ki, Azərbaycan Rusiya ilə münasibətləri strateji müttəfiqlik haqqında imzalanmış müqavilə əsasında, bütövlükdə, regionun təhlükəsizliyi və inkişafı kontekstində qurur. Rusiya rəsmi nümayəndələrinin

Azərbaycana son səfəri bunu bir daha təsdiq etdi. Tərəflər çox sayda istiqamətlərdə əlaqələri yeni səviyyəyə yüksəltmək haqqında razılığa gəldilər. Masada konkret layihələr vardır. Bakı və Moskva real surətdə onların həyata keçməsinə maraqlıdır. Təbii ki, Zəngəzur Dəhlizi layihəsi son sırada deyildir.

Bunlar Cənubi Qafqaza Qərbin geosiyasi təsirini artırmağa çalışması fonunda strateji xarakterli məqamı ifadə edirlər. Hər şeydən öncə, Moskva artıq Azərbaycanla münasibətlərə, bütövlükdə, Qafqaz kontekstində və geosiyasi aspektdə baxır. İndi Azərbaycan Kremlin üçün adı bir Qafqaz ölkəsi deyildir, əksinə regionun aparıcı və geosiyasi təsiri olan güclü dövlətdir. Bu, olduqca böyük tarixi əhəmiyyəti olan vacib geosiyasi yeniləmə məqamıdır. Prezident İlham Əliyevin Moskvaya son səfəri də göstərdi ki, Azərbaycan Rusiyanın geosiyasi miqyasda bərabərhüquqlu və fəal tərəfdaşı statusundadır. Cənubi Qafqazda ikinci belə bir dövlət hələlik yoxdur.

Bunlar avtomatik olaraq meydana maraqlı sual çıxarır. Azərbaycan–Rusiya münasibətləri regional miqyasda sülh, əməkdaşlıq və təhlükəsizliyi təmin edəcək geosiyasi konfiqurasiyanın bir parçası ola bilərmi? Və bu geosiyasi konfiqurasiyanın tam mənzərəsi necədir? Hazırda regionda mövcud olan real geosiyasi mənzərəyə baxsaq, Türkiyə–Azərbaycan birliyinin aparıcı regional faktor olduğunu görürük. Deməli, bu tandemə Rusiyanın da daxil olması daha güclü bir müttəfiqliyi və gücü yaratmış olar. Bunun üçün də kifayət qədər baza vardır.

Məsələ ondan ibarətdir ki, Türkiyə–Rusiya münasibətləri hazırda Avrasiyada çətin sınaqlardan çıxmış və öz konstruktivliyini sübut etmiş reallıqdır. Məsələn, Qarabağla bağlı situasiyada Qərb və İranın dağdıcı fəaliyyətlərinə baxmayaraq, Rusiya–Türkiyə əməkdaşlığı regionu bir çox faciələrdən qorudu.

Faktiki olaraq, bu iki güclü dövlətin birgə siyasi-diplomatik fəaliyyəti nəticəsində kənar pozucu qüvvələr real heç nə əldə edə bilmədilər. Heç bir təxribat və diplomatik təhrik Ankara–Moskva xəttində gərginlik yarada bilmədi. Artıq bunu kimse inkar edə bilməz.

Bu prosesin fonunda Azərbaycan–Türkiyə və Azərbaycan–Rusiya münasibətlərinin məzmunu üzərində bir daha dayanmağa ehtiyac görmürük. Lakin bir vacib xüsusiyyəti vurğulayaq: Azərbaycan–Türkiyə–Rusiya geosiyasi “üçbucağı”nda birləşdirici, müxtəlif istiqamətləri uyğunlaşdırıcı və fərqli əlaqələr intensivliyini orta qitmə gətirici qüvvə Azərbaycanıdır! Bakının bu birləşdirici rolunun memarı Prezident İlham Əliyevdir. Azərbaycan liderinin fəaliyyəti sayəsində faktiki olaraq Cənubi Qafqazda postmüharibə dövrünün ilk mərhələsi uğurla başa çatmışdır. Onun əlamətləri hansılardır?

Postmüharibə dövrünün yeni mərhələsi

Postmüharibə dövrünün ilk mərhələsi Cənubi Qafqazda geosiyasi konstruktivizmə alternativin olmadığını göstərdi. Azərbaycan bütün çətinliklərə və maneələrə baxmayaraq, xarici siyasətdə iki aspekti ardıcıl surətdə həyata keçirdi.

Bunlardan biri region dövlətləri arasında yeni münaqişənin yaranmasına imkan verməməklə bağlıdır. Hər kəs son aylar bu istiqamətdə konkret olaraq Fransanın hansı canfəşanlıq etdiyini xatırlaya bilər. Məhz Azərbaycanın siyasi təkini və dövlət kimi barışçılıq, sülhsevər duruşu yeni münaqişənin alovlanmasının qarşısını aldı. Bununla Bakı Ermənistanı da xilas etmiş oldu.

Digər aspekt Rusiyaya hər tərəfdən yerli-yersiz təzyiqlərin olduğu zamanlarda Azərbaycanın konstruktiv qonşuluq və strateji faydalı geosiyasi mövqə tutması

sayəsində iki ölkə arasında münasibətlərin soyumasının qarşısının qətiyyətlə alınması ilə bağlıdır. Üstəlik, əlaqələr yeni səviyyəyə yüksəldi. Azərbaycan ən kritik anlarda Rusiyaya əməkdaşlıq əlini uzatdı. Türkiyə ilə birgə Şimal qonşumuzun zərər görməməsi üçün lazım olan addımları atdı. Kremlin bunları qiymətləndirdi. Nəticədə hazırkı xoş bir siyasi mühit formalaşdı.

Beləliklə, Azərbaycanın fəal siyasəti sayəsində postmüharibə dövrünün ilk mərhələsi konkret nəticələrlə xarakterizə olunur.

Birincisi, region dövlətləri arasında münasibətlərin xarakteri müsbətə doğru dəyişmişdir. Rəsmi İrəvan artıq Azərbaycan və Türkiyəni “düşmən ölkələr” kateqoriyasından çıxarmağı düşünür. Etiraf edək ki, bu, Ermənistan dövlətçiliyi üçün xilas məqamıdır.

İkincisi, kommunikasiyaların açılması ilə bağlı Azərbaycanın irəli sürdüyü təkliflərin alternativini olmadığı aydınlaşmışdır. Həmin təkliflər regional sülh və əməkdaşlıq üçün olduqca vacibdir. Hər hansı başqa yol real nəticə verməyəcəkdir. Çünki Azərbaycanın təklifləri, hər şeydən öncə, beynəlxalq hüquqa və faydalı əməkdaşlığa əsaslanır.

Üçüncüsü, region dövlətləri arasında tarixdə ilk dəfə olaraq sərhədlərin qəti və hüquqi müəyyənləşməsinin zəruri olduğu anlaşılmış və qəbul edilmişdir. Ermənistan 4 kəndi qaytarmaqla göstərmişdir ki, sərhədlərin dəqiq müəyyən olunmasına qarşı durmaq fikrində deyildir. Ermənistanın praktiki olaraq buna nə dərəcədə əməl edəcəyini zaman göstərəcək.

Dördüncüsü, birinci mərhələnin yekunlarından biri kimi Rusiyanın Cənubi Qafqazdan getməli olduğu ilə bağlı ideyanın iflasını göstərmək olar. Əksinə, Rusiya, yeni regional konstruktiv geosiyasi konfiqurasiyada ciddi surətdə iştirak edə bilər. Bu imkan yaradan Azərbaycan oldu. Qərbin güclü təzyiqləri, müxtəlif təxribatları və təhriklərinə baxmayaraq, rəsmi Bakı Rusiyanın təcridi mövqeyini qətiyyətlə qəbul etmədi. Əksinə, müsbət addımlarla Cənubi Qafqazda Rusiyanın geosiyasi mövcudluğunun zəruriliyini təsdiq etdi. Vladimir Putinin “Azərbaycan dost və müttəfiq dövlətdir” deməyə tam əsası vardır.

Beləliklə, Cənubi Qafqazda postmüharibə dövrünün yeni mərhələsi başlayır. Məncə, bu mərhələnin əsas nəticəsi regional geosiyasi konfiqurasiyanın konkret formatda yaranması olacaqdır. Burada Azərbaycanın yeri və rolu xüsusidir. Bakı aparıcı geosiyasi faktor rolunu daha güclü formada yerinə yetirəcəkdir!

Füzuli QURBANOV,
XQ-nin analitiki, fəlsəfə elmləri
doktoru